

КОМПАРАТИВНИЙ СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ У. ШЕКСПІРА ТА Ю.ФЕДЬКОВИЧА)

Зважаючи на те, що порівняння виступає одним із факторів процесу відображення дійсності у свідомості людини і відтворюваній нею мовній діяльності, дане явище притаманне будь-якій культурі. Багатоаспектність явища порівняння здавна привертала увагу вчених та дослідників. Як зазначає Р.А. Будагов, про порівняння наявна майже неосяжна література [3; 166]. Воно розглядається не тільки як мовна категорія, а також як категорія філософії, логіки. Однак, розгляд порівняння, як і будь-якої іншої мовної категорії, лише з одного боку, наприклад, лінгвістичного, став неможливим. Отже, щоб визначити лінгвістичний статус порівняння, слід розглядати його у тісному зв'язку з філософією та логікою.

Так, В.І. Бартон зазначав, що порівняння „можна побачити буквально у всіх сферах людської діяльності: у науковому пізнанні, літературно-художній творчості, навчально-педагогічній справі, промисловій та буденній життєвій практиці. < ... > У гносеологічному плані будь-який акт відображення полягає в ототожненні та розрізненні елементів відображуваного тим, що відображує, що і виражає власне сутність порівняння, яке розуміється в широкому змісті цього слова” [2; 3]. У „Філософському словнику” знаходимо таке визначення: „порівняння – співставлення об’єктів з метою виявлення рис подібності чи рис відмінності між ними (чи того і іншого разом)” [10; 432]. У статті „порівняння” в „Філософському енциклопедичному словнику” бачимо посилання на статтю „аналогія”, яка говорить: „аналогія – подоба, рівність відношень, а також пізнання шляхом порівняння. Між речами, які порівнюються, повинна бути як відмінність, так і подоба; те, що є основою порівняння, повинно бути більш знайомим, ніж те, що підпадає порівнянню” [9; 20].

О.О. Потебня, в свою чергу, писав: „Пізнання є встановлення зв'язку пізнаваного (Б) з пізнаним раніше (А), порівняння Б з А за допомогою ознаки, спільної тому і другому, взятому з А...” [6; 37]. Звідси, слідом за Н.П. Шаповаловою, „лінгвістичне визначення порівняння виводиться з гносеологічного. Інакше кажучи, мовне порівняння – це конструкція, основу змісту якої становить компаративна семантика” [11; 30].

Як доцільно зазначає Голоюх Л.В. [4; 3], „порівняння у мові є, з одного боку, засобом пізнання світу і, з другого, - результатом цього пізнання, оформленим у вигляді компонентів тексту.”

Прокопчук Л.В. виділяє наступні властивості категорії порівняння: денотативна зумовленість об'єктивною дійсністю; узагальнюючий абстрактний характер; виявлення лінгвістичної природи через категоріальні значення; зв'язок із лінгвістичними категоріями різних рівнів мовної структури, універсальність [7; 16].

У лінгвістиці категорія порівняння виражається у порівняльних конструкціях.

За визначенням Н.К. Размахніної, „порівняльні конструкції в кожній мові являють систему, існування ж тої чи іншої системи визначається тим, що її елементи пов'язані між собою, відрізняються за певними ознаками” [8; 5]. На відміну від загальноприйнятої точки зору, яка виділяє три компонента порівняльної структури, погоджуючись з Н.П. Шаповаловою [12; 9], ми відзначаємо, що порівняльна конструкція складається з чотирьох компонентів, а саме: 1) предмет (суб'єкт) порівняння (компарат) – тобто предмет або явище, ознаки якого ми пізнаємо за допомогою іншого; 2) образ (об'єкт) порівняння (компаратор) – те, з чим порівнюється суб'єкт, тобто предмет чи явище, ознаки якого добре відомі мовцеві; 3) основа порівняння – ознака (або ряд ознак), за допомогою якої здійснюється акт порівняння; 4) показник порівняльних відношень – засіб мовного оформлення порівняльної семантики. Слід зазначити, що тричленність порівняльної структури

притаманна логічній, а не мовній моделі порівняння, оскільки в першій не враховано мовного оформлення порівняльної семантики. Ще В.І. Бартон зазначав, що необхідно „відрізнити структуру порівняння від структури його мовних втілень, бо єдність мови та мислення не означає їх абсолютний збіг. < ... > Логічна структура порівняння є те спільне, що зберігається постійним, незмінним у всіх мовних її втіленнях” [2; 32]. Таким чином, засоби вираження порівняння у різних мовах є відмінними. В основному, порівняльні конструкції можуть бути експліцитними чи імпліцитними, зважаючи на присутність чи відсутність показника порівняльних відношень, так званого функціонального слова або поверхневого морфосинтаксичного екплікатора.

І.К. Кучеренко, розглядаючи порівняльні конструкції в сучасній українській мові, поділяє їх на сполучникові (експліцитні) та безсполучникові (імпліцитні). Він називає такі засоби мови, які використовуються при утворенні безсполучникових порівняльних конструкцій: орудний порівняльний, прислівникова структура з „по” (*по-качиному*), порівняльні звороти і речення та аналітична конструкція, що містить слова *бути схожим, здаватися* тощо, лексичне значення яких перекидає асоціативний місток між явищами [5].

В сучасній англійській мові показником порівняльних відношень є наступні поверхневі морфосинтаксичні екплікатори – *like, as, as ... as, as if, as though*. Імпліцитність порівняльних конструкцій виражається за допомогою слова *to resemble*, конструкції *the ... the*, та за допомогою ступенів порівняння.

Завдання даної доповіді – зробити компаративний семантичний аналіз експліцитних порівняльних конструкцій англійської та української мов. Ми відібрали з творів У.Шекспіра порівняльні конструкції з показником *like*, з творів Ю.Федьковича, в свою чергу, були отримані порівняльні конструкції з показниками *як, мов, неначе*, які за своєю конотацією збігаються з *like*.

Як згадувалось вище, одним з компонентів порівняльної конструкції є основа порівняння, тобто ознака, без якої порівняння не відбудеться. Оскільки, можна порівнювати предмети, які мають, принаймні, одну спільну ознаку.

Проаналізувавши семантику усіх компонентів експліцитних порівняльних конструкцій, як в англійській, так і в українській мовах, ми виділили наступні категоріальні семи [1; 6]:

1. особа
2. предмет
3. фауна
4. флора
5. абстрактність
6. речовина
7. фізичне явище
8. дія
9. ознака
10. міфологема
11. подія

У проаналізованих нами творах Уільяма Шекспіра 11 вищевказаних категоріальних сем сполучуються в компаративних двочленних структурах у 33 варіантах:

- особа-абстрактність

*And I will purge thy mortal grossness so
That **thou** shalt like an airy **spirit** go* (A Midsummer Night's Dream)

- особа-фауна

*Sometimes a horse **I'll** be, sometimes a hound,
A hog, a headless bear, sometime a fire;
And neigh, and bark, and grunt, and roar, and burn,
Like **horse, hound, hog, bear, fire**, at every turn*
(A midsummer Night's Dream)

- особа-флора

*So **we** grow together,
Like to a double **cherry**, seeming parted,
But yet an union in partition* (A midsummer Night's Dream)

- особа-особа

*Sure, I shall never marry like my **sisters**,
To love my father all (King Lear)*

- особа-предмет

***he** had a thousand noses,
Horns whelk'd and waved like the enridged **sea** (King Lear)*

- особа-фізичне явище

*O Lord, **he** will hang upon him like a **disease** (Much Ado About Nothing)*

- особа-міфологема

*(**young men** – Л.І.) sometime like
the shaven **Hercules** in the smirched worm-eaten tapestry,
where his codpiece seems as massy as his club? (Much Ado About Nothing)*

- особа-ознака

***He** lies not like the **living** (The Life and Death of Julies Caesar)*

- предмет-предмет

*And then the **moon**, like to a silver **bow**
New-bent in heaven, shall behold the night
Of our solemnities (A Midsummer Night's Dream)*

- фауна-фауна

***My hounds** are bred out of the Spartan kind,
So flew'd, so sanded, and their heads are hung
With ears that sweep away the morning dew;
Crook-knee'd, and dew-lapp'd like Thessalian **bulls**
(A Midsummer Night's Dream)*

- фауна-флора

*Shalt see thy other daughter will use thee kindly;
for though she's as like this as a **crab's** like an
apple, yet I can tell what I can tell (King Lear)*

- фауна-предмет

*(**hounds** – Л.І.) Slow in pursuit, but match'd in mouth like **bells**,
Each under each (A Midsummer Night's Dream)*

- флора-предмет

*And bid her steal into the pleached bower,
Where **honeysuckles**, ripen'd by the sun,
Forbid the sun to enter, like **favourites** (Much Ado About Nothing)*

- абстрактність-флора

*Is love a tender thing? It is too tough,
Too rude, too boisterous, and **it** (love – Л.І.) pricks like **thorn**
(Romeo and Juliet)*

- абстрактність-речовина

*For that I do suspect the lusty Moor
Hath leap'd into my seat; the **thought** whereof
Doth, like a poisonous **mineral**, gnaw my inwards...
(Othello, the Moore of Venice)*

- абстрактність-фауна

*He hath rid his **prologue** like a rough **colt**; he knows
not the stop (A Midsummer Night's Dream)*

- абстрактність-предмет

*His **speech**, was like a tangled **chain**; nothing
impaired, but all disordered (A Midsummer Night's Dream)*

- абстрактність-абстрактність

*He doth indeed show some **sparks** that are like **wit**
(Much Ado About Nothing)*

- абстрактність-особа

*my cue is villanous melancholy, with a
sigh like Tom o' Bedlam (King Lear)*

- абстрактність-міфологема

*Humanity must perforce prey on itself,
Like monsters of the deep (King Lear)*

- абстрактність-подія

*the first **suit** is hot
and hasty, like a Scotch **jig**, and full as
fantastical (Much Ado About Nothing)*

- абстрактність-фізичне явище

***It** (contract – Л.І.) is too rash, too unadvised, too sudden;
Too like the **lightning**, which doth cease to be
Ere one can say 'It lightens.' (Romeo and Juliet)*

У творах Юрія Федьковича, в свою чергу, 10 згаданих категоріальних сем (категоріальна сема „подія” не знайшла свого вираження у проаналізованих нами творах) сполучуються у 27 семантичних типів:

- особа-особа

Парубки вже знають свою службу: ще до опівночі повстають, повибричуються, поприбираються, як лицарі... (Люба-згуба)

- особа – фізичне явище

*Бо я би мусила
Загинути, як іскорка та бідна,
Що вна – сама з огню – лиш при огневі
Одному жити може або гине!.. (Довбуш)*

- особа-фауна

(парубки – Л.І.) Позлітали з коней, як соколи, поцілувалися коли не більше, як десять раз... (Люба-згуба)

- особа-флора

*... по тім боці за столом сидять дівки, як ті квіти у грядочці
(Люба-згуба)*

- особа-предмет

*При усьому тому мав він таке чисте серце, як один чистий діамант
(Серце не навчити)*

- особа-абстрактність

Двадцять років ділилися ми лихом і добром, двадцять років беріг ти мене, як свою душу (Серце не навчити)

- особа-ознака

... та й вийде (Іван – Л.І.), мов п'яний, надвір

- особа-міфологема

А вона, сердешна, припала перед образами, мов янгіль який молящий, - саме проти віконця, а сонічко присвітило на личко її біле-білесеньке та на чоло ясне (Хто винен?)

- предмет-предмет

В хаті, звичайно, - як у храму (Люба-згуба)

- предмет-ознака

Невелике містечко було собі, ся Турда, але гарне та веселеньке, *мов у віночку* (Штефан Славич)

- предмет-міфологема

*Завтра скоро світ поїдемо у місто; будемо в церкві, будемо в цїсарськїм **городі**, де так красно, кажуть, як у **раю*** (Жовнярка)

- предмет-флора

*Да коби хоть було за що, а то на мені і сорочка, як папір, і **ширинка**, як **мак*** (Побратим)

- абстракція-фізичне явище

*... а хоть тота **думка** трохи бистра, як ті **вітрове** в наших горах, то нічо тото не шкодить...* (Люба-згуба)

- дія-дія

*От так і **зійшли** нам тоті дві неділі до весілля, як **пальцем махнув***
(Люба-згуба)

- дія-предмет

*Я встав, ще далеко було до днини, нагодував коні, **вичесав**, як **дзеркало**, що хоть голися...* (Люба-згуба)

- речовина-речовина

*... став Василь далі казати, а **сльози** йому, як **град**, гарячі по тварі покотилися...* (Серце не навчити)

Виходячи з вищесказаного, розподіл порівняльних конструкцій за семантичними типами можна показати наступним чином:

Семантичний тип	У. Шекспір	Ю. Федькович
особа-особа	50	37
особа-предмет	6	16
особа-фауна	17	28
особа-флора	2	12
особа-абстрактність	7	2
особа-речовина	-	2
особа-фізичне явище	4	5
особа-ознака	2	8
особа-міфологема	2	3

предмет-особа	-	1
предмет-предмет	3	8
предмет-флора	-	1
предмет-абстрактність	-	1
предмет-речовина	-	1
предмет-ознака	-	1
предмет-міфологема	-	1
фауна-предмет	1	-
фауна-фауна	2	-
фауна-флора	1	-
флора-предмет	1	-
абстрактність-особа	7	-
абстрактність-предмет	5	2
абстрактність-фауна	2	-
абстрактність-флора	2	-
абстрактність-речовина	3	1
абстрактність-фізичне явище	3	1
абстрактність-ознака	1	-
абстрактність-абстрактність	8	-
абстрактність-міфологема	1	-
абстрактність-подія	3	-
речовина-предмет	1	2
речовина-флора	-	1
речовина- речовина	1	1
фізичне явище-особа	1	-
фізичне явище-речовина	-	1
дія-особа	1	-
дія-предмет	-	1
дія-флора	-	1
дія-абстрактність	2	-
дія-дія	6	8
дія-ознака	2	-
ознака-особа	1	-
ознака-абстрактність	1	-
ознака-ознака	-	5
міфологема-міфологема	1	-

Як ми бачимо, зі 121 можливих семантичних типів 45 знайшли своє відображення у проаналізованих нами творах У. Шекспіра та Ю. Федьковича. Порівнявши їхнє кількісне відношення, ми прийшли до висновку, що тип

„особа-особа” переважає як у творах У. Шекспіра, так і у творах Ю. Федьковича. Відповідно – 50 (33,3%) із 150 прикладів та 37 (24,5%) із 151 приклада. Це підтверджує, що концепт „особа” був і ймовірно залишатиметься універсалією в класичній літературі, незважаючи на часовий чи суто мовний колорит.

Список використаної літератури

1. **Александрова С.Я.** Структурно-семантическая характеристика сравнительных конструкций (на материале английского языка 16-17 веков): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1981. – 25с.
2. **Бартон В.И.** Сравнение как средство познания. – Минск: Издательство БГУ, 1978. – 127с.
3. **Будагов Р.А.** Метафора и сравнение в контексте художественного целого // Человек и его язык. – М., 1979. – С.95-170.
4. **Голоюх Л.В.** Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі суч. укр. Історичної прози): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України. Інститут укр. мови. – К., 1996. – 225с.
5. **Кучеренко І.К.** Порівняльні конструкції в сучасній українській літературній мові: Дис. ... канд. філол. наук. – К., 1956. – 264с.
6. **Потебня А.А.** Эстетика и поэтика. – М.: Искусство, 1976. – 614с.
7. **Прокопчук Л.В.** Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Вінницький держ. пед. у-т. ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2000. – 197с.
8. **Размахнина Н.К.** Сложные модальные сравнения в английском языке с союзами as if, as though // В помощь преподавателям иностранных языков: Выпуск 6. – Новосибирск: «Наука», 1974. – С. 3-27.
9. **Философский энциклопедический словарь.** – М.: ИНФРА, 1998. – 575с.
10. **Философский словарь**/[Адо А.В. и др.]; Под ред. И.Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1991. – 559с.
11. **Шаповалова Н.** Функціонально-семантична категорія порівняння в сучасній українській мові // Семантика і прагматика граматичних структур: Зб. наук. пр. / А. Загнітко (ред.); Донецький держ. ун-т. – Донецьк, 1998. – С. 30-36.
12. **Шаповалова Н.П.** Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у суч. укр. мові: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Донецький держ. ун-т. – Донецьк, 1998. – 180с.